

Z ZIVLJENJE IN SVET

T E D E N S K A R E V I J A

ŠTEV. 8.

KNJIGA 24.

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 22. AVGUSTA 1938

M. FREY

POLETNI VEČER

GLEDALI BOMO NEVIDNE STVARI

S pomočjo elektrike se je v Siemensovih laboratorijih posrečila konstrukcija mikroskopa, s katerim se v velikanski povečavi lahko opazujejo reči, kakršnih doslej z najfinejšimi mikroskopi ni bilo mogoče videti.

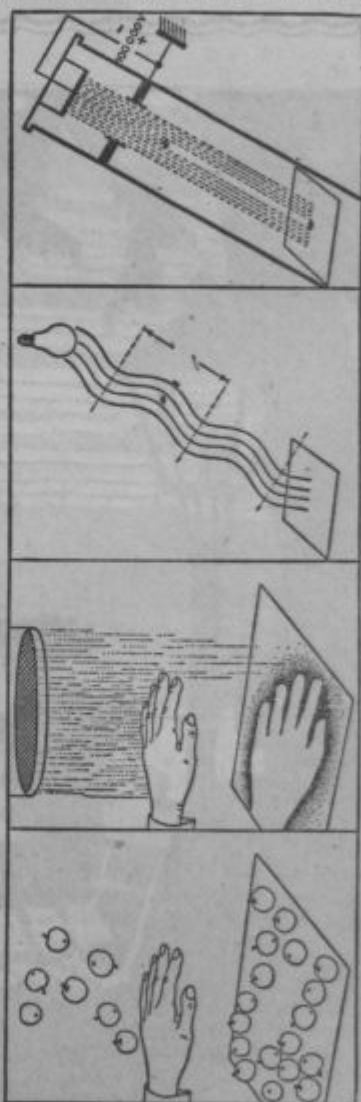
V principielni sestavi je novi ultramikroskop soroden navadnemu drobnogledu, pri katerem posreduje povečavo svetloba. V fizikalnem in tehničnem pogledu pa je ta nadmikroskop nekaj povsem novega. Namesto svetlobe namreč posredujejo fizikalni pojav povečevanja katodni ali elektronski žarki, to so delci negativne elektrike, ki se pod vplivom visokih elektrinih napetosti z velikansko brzino širijo v prostoru. Najmanjši delci materije in najdrobnejše praživi utegnejo biti namreč včasih manjši, kakor je valovna dolžina svetlobnih žarkov. V tem primeru ostanejo ti predmeti nevidni, pa naj jih poskušamo še tako povečati. Elektronski žarki, ki imajo neprimerno krajšo valovno dolžino nego svetloba, pa lahko tudi o teh nevidnih predmetih ustvarijo sliko, ki jo posredno lahko naredimo dojemljivo našemu očesu.

Kakor znano, je vsak mikroskop sestavljen iz leč, v katerih se svetlobni žarki lomijo in uklanjajo na tak način, da nam sliko nekega predmeta lahko raztegnejo ali pa tudi pomanjšajo. Tudi elektronske žarke lahko s pomočjo posebnih leč tako vodimo mimo predmeta, ki ga hočemo opazovati, da dobimo o njem povečano sliko. Samo leče za elektronske žarke niso iz stekla, marveč kombinacije žičnih tuljav in kovinskih ploščic z električnim tokom odnosno napetostjo. Na fluorescenčno zaslonko ali na fotografsko ploščo naravnani elektronski žarki odtisnejo tu povečano sliko opazovanega predmeta.

Elektronski mikroskop v sedanjih dovršenosti kakor ga je konstruiral fizik Ruska, potrebuje električne napetosti od 80.000 do 100.000 voltov. Poleg pripravnih leč ali elektronske optike, ki mora biti silno natančna, je bilo pri tem mikroskopu treba premagati posebno tudi težave izvirajoče od tega, da morajo elektronski žarki na vsej svoji poti potekati v vakuumu. Zaradi tega je treba seveda tudi objekt, ki ga hočemo povečati z objektom mizico vred in s fluorescenčno zaslonko odnosno fotografsko ploščo, spraviti v brezračje, kar traja

pri sedanjem modelu še zmerom tri minute.

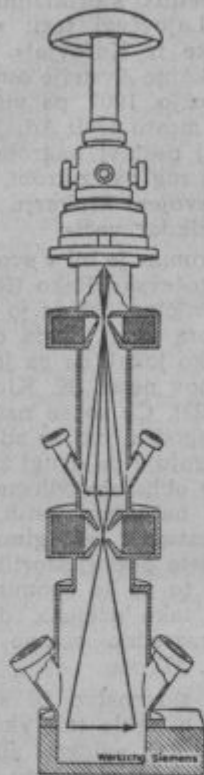
Dočim se z navadnim mikroskopom, ki ima zdaj za seboj 300 letno razvojno dobo, lahko dosežejo največ 2000 kratne povečave, zmore elektronski mikroskop že zdaj 30.000 kratna povečanja, ki

1) Jabolka so prevelika, da bi nam dala oster odtis slike. — 2) S peščenimi zrni pa že gre, ker so majhna v primeru z velikostjo roke. — 3) Tudi valovi svetlobnih žarkov so preveliki za upodobljen je prav majhnih teles. — 4) Valovi elektronskih žarkov pa so tako kratki, da nam dajo obrise teles, ki merijo samo nekaj milijonink mm.

so tako ostru, da se lahko naknadno še 3 krat optično povečajo, tako da v celem dosežemo skoraj 100.000 kratno povečavo. Pod optičnim drobnogledom so vidna najmanj 1,6 desetstisočink milimetra velika telesa, ki se nam kažejo pri 2000 kratni povečavi v velikosti 0,3 mm, kar je ravno še dovolj, da jih oko razločno

vidi. Elektronski mikroskop nam pokaže še 10 do 100 krat manjša telesa, katerih izmere se sučejo že okrog milijonink milimetra in ki bi za nam sicer ostala nevidna za vse večne čase.

Tako se lomijo in uklanjajo žarki v elektronskem mikroskopu

RENEŠANČNI LIKI

»L'homme de la Renaissance, c'est l'homme seul« (renesančni človek, to je sam človek). S tem stavkom označuje C. Antoniadde mesto, katero odkazuje trem renesančnim osebnostim, obdelanim v njegovi knjigi: »Pierre Arétin, Guichardin, Benvenuto Cellini«, 8° 334 str. in 3 portreti, zal. Brouwer & Cie, Pariz.

Izločitev osebnosti, nje individualiziranje, njena avtonomija, to so po piscu navedene knjige pridobitve cinquecenta (16. stol.), ki so dosegle svojo najkrepkejšo pozornost v Pietru Arétinu, Guicciardiniju in Celliniju. Ni torej golo naključje, da so se te 3 osebnosti, čeprav tako protivne med seboj, srečale v istem snopiču: Arétino (1492—1556), ki je sestavljal pamflete ali »pasquinates«, je nekako prvi dnevni pisatelj, sloer na slabem glasu radi ostrega jezika ter izsiljevalnih pism (Lettere). Prijatelj Tiziana in drugih umetnikov, vzor

Prav v tem kraljestvu najmanjših mer se odigrava precejšen in zelo važen kos organskega življenja. Tu se razvija za višja bitja često tako usodno življenje številnih ultravigibilnih bakterij, ki povzročajo koze, ošpice, hripa, steklino, slinavko in parkljevko ter neštne druge bolezni pri človeku in živali. Nikoli poprej človeško oko še ni videlo katerega teh virov. Samo v primerih, ko se je posrečilo umetno jih povečati z debelimi naslagami barvil, je mikroskop za nekatere med njimi približno pokazal prostorninski obris. Pod elektronskim mikroskopom pa se jasno pokažejo obrisi njihovih zločestih teles in pri večjih bakterijah celo njih vnanji in notranji ustroj.

Razen v medicini in biologiji bo elektronski mikroskop zelo dobrodošel tudi v organski in anorganski kemiji, v kemiji koloidov, sintetičnih barvil, v raziskovanju prahu in keramičnih sirovin.

Razvoj elektronskega mikroskopa je zdaj seveda šele v prvi stopnji. V bodoče se bodo nedvomno lahko dosegle še mnogo večje povečave, ko bo uspelo nadalje izpopolniti elektronsko optiko in doseči primerno stabilizirane električne napetosti, potrebne za obrat. Tudi sedanja nerodna laboratorijski oblika mikroskopa se bo še izgledila v priročen instrument za vsakdanjo rabo v zdravnikovi praksi, v znanstvenem laboratoriju in delavnici. Prvi model imamo in bodočnost bo naredila iz njega instrument, ki nam bo posvetil v premnog temni kotichek žive in mrtve prirode.

t—ič

amoralnega renesančnega človeka. Poleg komedij je zapustil tudi najboljšo tragedijo one dobe »Orazio«. Francesco Guicciardini (1482—1540), mnogovedec in publicist, je objavil v Machiavellijevem duhu zasnovano »Zgodovino Italije« od l. 1492—1530. Florentinec Cellini (1500—1571), kipar, rezbar, zlatar je nekak skupek vseh zlatarskih del izvršenih v XVI. stol. Kralj Franc I. ga je povabil na svoj dvor v Pariz.

Antoniadde riše značaj teh renesančnikov, kako so stali v življenju kot otroci svojega časa, kot proizvod nastajajočega svetovnega nazora, ki mu je bilo sojeno, da postane odločilen. Avtor je porabil staro gradivo kakor n. pr. mikavni lastni životopis umetnika pustolovca »Vita di B. Venuto Cellini«, zraven pa še obilo novih ali doslej neupoštevanih podrobnosti, da je z njimi očrtal portrete, ki od vseh strani jarko osvetljujejo te tri renesančne postave.

A. D.

SKOZI DEŽELO MEDVEDOV

ANTON DEBELJAK

II

Pa kam me je zavedel blagi Matičič od tacarjev! V zanimivih »Živih izviri« sega daleč nazaj, ali še dolgo ne tako daleč kot francoski jamar in študent čar Casteret, čigar knjiga *Dix ans sous terre* (10 let pod zemljo) odlikovana v Franc. Akademiji nam med drugim pokazuje ilovnatega medveda brez glave, ours acéphale, najdenega v Montespanski zijavki. Čarovniki so mu pred 20.000 leti s kopji odrobili glavo v trdem prepričanju, da bodo s takim početjem tudi resno prizadeli živega kožuharja zunaj jame. Ali naši speleologi postopajo s toliko opreznostjo kakor Norbert Casteret, ki je zasledil do sti rezb in rizb v podzemlju? Bodo li dale kake zaklade Željske jame, dalje razne Ledene jame, na pr. pri Handlerjih, pri Škrilju, dalje Stojna z vrtepom Treh bratov? Ta špilja zveni po svojem imenu čisto tako kakor v Ariègeu La grotte des Trois-Frères, kjer je na steni naslikana čarodejeva krinka.

Kar so bili jamskemu človeku magi, čarmani, čarniki, čarodejci, čarodelniki, coprniki, veččeci, védomci, vedivi možje, vedeži, vedovci, vedovini, črnošolci — to so danes njegovi vaditelji, voditelji, politiki, duhovni vodje, umski načelniki, pesniki, pisatelji.

V Kočevju, kjer diha 3333 duš, sem se spomnil, da deluje Apolonov služabnik, ki je dal domovini na oltar »Darovanje«. Neki Bajuvar ali Markoman ga je podraguljil v Onyx. Menda je moj ožji rojak. In ko sem po izletu v Ljubljani vprašal njegovega dobrega poznavalca:

»Ali še kaj piše Onič?«

»O-nič!« je namesto njega odgovoril odmev.

Ako naši rojaki ob Rinži mnogo ne pišejo, se pa drugače v prosvetnem pogledu trudijo. Samo mladinski odsek Sokola na gimnaziji je lani priredil 74 predavanj, 82 recitacij in deklamacij, 16 glasbenih točk, lastne proslave državnih praznikov, 1 dramsko predstavo, 1 večer v narodno ogroženem Mozlju; poleg tega so člani odseka prečitali okoli 500 knjig, samo iz sokolske knjižnice.

Opravičeno se je na skupni večerji v gostilni razvnelj Burger, slovenistom

znan po Gregorčičevi biografiji, pred zbranimi izletniki s prikladnim nagovorom uprl Lajovčevi tezi: »Odstranite vse uradnike iz Kočevja!« Res da so vedniki pokojne Avstrije osnovali 1871. nižjo gimnazijo. 1907. pa višjo kot postojanko na mostu proti Adriji, Toda naša volja naj postavi nagrobnik tej zamisli in naš rog naj zatrobi, kakor Edgar Poe v svojem krokarju poje: »Never more, nikdar več!«

France Kromar je bil v svojem 6. letu poslan na kočevsko Reko (Rieg), da bi se izučil nemščine, češ da jo kot mlinar ob meji mora znati. Toda dečko je v edinščini tako jokal, da ga je neki mož v košu domov nesel (K. Klun, Fr. Ks. Kramer. 1893). Če so se naši predniki skušali prilagoditi, naj se zdaj v Jugoslaviji prilagodi pa drugi živelj. Take misli so nas obhajale odločno in odlično smo bili na strani tistih, ki so zagovarjali obstanek cele gimnazije, kakor smo 4 leta poprej storili v Murski Soboti. No, to so le spomini, zdaj je stvar zopet tako urejena, da Kočevje ohrani 8 razredno realno gimnazijo (Jutro, 3. X. 37).

Kočevsko slovenstvo bi si pomaglo na noge, če bi tekla tam skozi železna kača — vsaj kak »gigerl« ali ovčji rep — proti mokremu elementu. »Tule zad mi morje smrdi, pa ne morem tje«, se je izrazil mož, ki je na Bretonskem nekje bral blizu slane luže napis: »On sent la mer d'ici!« Kako se je začudila nedavno Madžarka, ko smo nedavno v avtobusu nad Sušakom uzrli sinjo plan! Vzkliknila je po nemško: »Ach, Meer, da!« Dobro, da ni bilo nobenega Laha zraven.

★

Takele stvari smo reševali ali reševali za mizo, na kateri je ta ali oni krotil angleški beefsteak ali biftek, ne vedoč, da je to jed izumil odličan Rimljan, Lucius Plancus, ko je za kazen na žrtveniku obračal kose mesa, pa mu je eden na tla padel: pobere ga, se opeče, si roko nehote obližne; sok, ki je ostal na prstih, se mu je zdel imenitnejši nego katera koli druga ugrizača (Interesantes Blatt, 5. 8. 37.). Tam zopet eden uživa ribezovo marmelado, za katero je 1364 našel recept Perrin Lamothe, kuhar francoskega vojvode Roberta, za kar so lani 7. 8. — torej natanko mesec

dni pred našim izletom — postavili nesmrtniku spominski steber.

Prijatelj Ahil Petovar (Ahil je ranljiv samo v peto, ki jo zato varuje) si je privoščil druga sladila in živila, med temi štorovke ali panjevke, po kočevsko Gliven (A. Beg, Naše gobe, 35). Jaz sam se z veliko vnemo posvečam zelenjavi in njenim skrivnostnim silam, kakor jih je ugotovil danski učenjak prof. Sodermann: naročil sem solato zeleno, ki dela človeka muzikalnega, in fižol, ki zbujeta umetniško delovanje.

Nikogar pa ni med nami, ki bi bil vreden tekmeč Kozakovega »Špiridona«, tiskanega lani in takoj iz trgovine potegnjenega: čeprav je tako zabaven, ga ljudje niso razumeli, ker je svetega Duha pojedel (33), potem pri vojakihi patrone za dateljne hrustal, v zaporu pa se mašil s paragrafi liki s prestami (90). Množic pač ne mara za psihološka, introspektivna razglabanja, za popkogledne zadatke, »problèmes ombilicieux«, kakor jih je šegavo krstil Cl. Aveline v detektivskem romanu Dvojna

smrt (La double mort, 1932). Množica hoče neposrednega dražila. V roke jemlje knjige »non propter Jesum, sed propter esum«, ne zaradi papeža, temveč radi pape.

★

Minila je bila menda že ura duhov, ko smo pobirali stopinje skozi antracitno temo proti Dijaškemu domu, določenemu, da prinese pokoja mučiteljem ali učiteljem mladine.

Ko sem v konviktu lezel pod odejo, mi je prilezla na pamet iver, zapisana skoraj sto let pred Kristom: »Si ut sapiens algebis, frigore tremas« (Novius, fabula Attelana), ako te bo kot modrijana zeblo, se boš pač od mraza tresel... Enako palisado (vérité de la Palisse), po sebi umetno resnico, je isti modrijarh iztuhtal v reku: Nisi grvida es, numquam paries, če nisi nosna, ne boš nikdar rodila... Bistrejše je pogodil slovenski kmet s pregovorom: Ako ti kraštača roko pomoči, se ti roka posušil... Saj tu ne gre za vražo, da bi roka odmrla, le tekočina na njej se posušil.

JUDJE V DUBROVNIKU

Za gospodarsko in prosvetno zgodovino Balkana pomemben spis: Dr. Jorjo Tadić, Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII. stoljeća, Sarajevo, 1937, je založilo društvo La Benevolencia. Za svojo debelo knjigo je pisec izčrpal dubrovniške arhive, katerih najstarejši sega v l. 1326 in poroča o hebrejskem zdravniku v državni službi. Šele iz 1368. je ohranjen arhiv o židovskih trgovcih v Dubrovniku. Iz Drača, Malte, Južne Italije in Provence so prihajali začasno v D. židje po trgovini ali zastran koralnega lova. Ghetto, »Giudecca«, je že bil tam, a brez stalnih prebivalcev. Toda lik Juda je bil že znan in kot pustna krinka priljubljen. V 15. stol. se je z gospodarskim dvigom republike pomnožilo število naseljenih judovskih kupcev, proti sredini stoletja pa vidno nazaduje, bržkone radi tur-

ške nevarnosti. Šele po izgonu iz Španije 1492. se dubrovniška judovska občina razmahne, čeprav je protizidovsko zadržanje držav katoliškega Sredozemlja izzivalo pre-povedi in preganjanja. Stalni ghetto se je osnoval uradno šele 1545. Za sredozemske vojne proti Turkom 1750—73. se je število Judov v D. silno pomnožilo: med 50 senzali svetovno znane trgovske republike je bilo nič manj ko 30 Judov, med 20 ostalimi je bilo le 8 domačih. Daljnja zgodovina do hudega potresa 1667. je taka kakor drugod: kupčije in bogastvo, znanstveno delo in pesništvo na eni plati, preganjanje in poniževanje na drugi. Le da je bilo senčnih strani dosti manj nego po ostali Evropi, kar daje stanovništvu kulturno spričevalo prve vrste.

Večji del knjige obravnava prosvetne stanje: pravde radi ritualnih umorov (1502, 1622), trgovinske zveze in načini, posebni stiki z zaledjem, s Sarajevim in Sredcem, ladjedelstvo, itd. Obsežno poglavje preiskuje judovstvo zdravilstvo, venomer važno in cvetoče: najpomembnejši zastopnik Amatus Lusitanus (Dom Josa Roderiguez) je podrobno prikazan. Zasebni učenjak in humanist Didacus Pirus (leksiikon Minerva ga naveda: Didak Pirho), sin portugalskih staršev, sluje po latinskih pesnitvah, govori za poznavanje tačasnih razmer v republiki sv. Vlaha. Dalje o nesebičnem odkupovanju sužnjev iz turškega ujetništva, o zasebnem življenju, zakonih in oporokah. Podroben posnetek v francoščini, stvarno kakor imensko kazalo, silke, ponatis listin, nekaterih v izvorniku povečujejo znanstveno uporabnost knjige.

NA MORSKEM DNU

J. K.

Š T U D E N T K A

FRANCE BORKO

N A D A L J E V A N J E

Bilo je zadnji dan pred veliko-nočnim odmorom. Po odrinjenih šoli se Angela brž odpravi v mesto v kavarno. K sreči naleti nanjo Jasna, ki je to popoldne že pripravila svoj usnjeni kovčeg, da odpotuje k staršem. Gospodična Angela ji je mimogrede omenila, kam je zvečer namenjena. Jasna jo je zaprosila, ali bi smela z njo. Učiteljica je bila že pozabila, da tudi ona ni smela obiskovati kina in kavarn, ko je bila še dijakinja. Tako je Jasna shranila svojo prtljago v garderobi in ostala.

Noč je polagoma zajemala mesto. Trgovci so pozaprlji prodajalne, nastavljeni so hiteli po ulicah vsak na svoj konec. Promenada je oživila. Med mladino ni manjkalo Jasne, ki je z drobnimi koraki stopala ob Angelini strani. Ogledovali sta si dekorativne izložbe ter ženski in posebno moški svet. Jasna je čisto dobro videla učiteljico, kako je pomežiknila s svetlikajočimi se očmi, kadar ju je pogledal brhek fant. Ni vedela, ali je ta použivajoč pogled bil namenjen njej ali njeni spremljevalki. Toda ni bilo dvomiti, da je prizadel njo samo. Zlasti pri teh dveh študentih, ki sta se ji celo nasmejala in se takoj obrnila za njo, je bilo to očitno. Jasna se je zleknila v svoji drži ter začela glasno govoriti in kriliti z rokami, kakor da ima učiteljici kaj važnega dokazati.

Večkrat sta prehodili izprehajališče zastraženi zadaj s štirimi prodornimi očmi. Študenta sta ogledovala Jasnino vitkost, nožice, ki so imele zlato sredino oblikovanosti, in potem pri obratu podolgovatj obrazček z dolgimi trepalnicami. Privihani klobuček z dihom pomladi jo je delal še mikavnejšo. Nagovoriti se je pa nista upala, strahopetca!

Gospodičnoma je to fantovsko zalozovanje zbuvalo čut samozavesti in Jasni morda celo oholosti. Mlado dekle je kaj kmalu prevzetno. Tudi Angela je bila svoj čas, zdaj ji je žal marsikake priložnosti, ki se ji je nudila. Jasna si je že izza poletja začela marsikaj domišljati o sebi. Ta njena domišljavost ni ostala prikrita sostanovalkam v samostanu. Niti sošolkam. V

vsakem odmoru je stekla v oblačilnico in se ogledovala v svojem priročnem ogledalu, popravljajoč si pričesko. Profesor higiene jo je večkrat moral opozoriti, naj se nikar ne češe med poukom: »Kelemina, saj niste v česalnem salonu!« Toda nič ni pomagalo.

Jasna se je že zavedala, marsikdo ji je to rekel, da je lepa. Imela je biti na kaj ponosna, čeprav je morala v šoli požreti marsikatero pikro, da se s svojim znanjem pač ne more ponašati.

Točno ob osmih sta Angela in Jasna sedli za mizico ob oknu velike kavarne, ne daleč od orkestra. Angela je naročila za obe. Čaja z limcno. Natakar jima je postregel tudi s časopisi. Jasna si je prostor premočila od izrezljanega stropa do zadnjih lož. Godbeniki so bili spogledljivi, a igrali so melodiozno in kratkočasili občinstvo z vžigankami, da so marsikomu noge poskočile za ples. Kavarna se je polnila bolj in bolj, da že ni bilo dobiti sedeža.

Tedaj je vstopil Jančič, Jasnin profesor francoščine. Vedno okusno oblečen, dolg in suh, z velikim ametistom na prstu. Rad se je nasmejal vsaki ženski. Ni bilo nikjer prostora in plačilni mu je napravil mesto ob Angelini mizici. Jasna je vsa prebledela. Priklonila se je in pozdravila profesorja. Ta je prisedel in vprašal kar tako za dovoljenje, da se je mogel spustiti v pogovor. Jasna se mu je najprej opravičila, češ da je zamudila vlak in ni vedela kam drugam. Profesor se je samo nasmehnil, skoraj vedno mu je šlo na smeh. Toda nikoli mu ni bilo videti, kaj tiči za tem smehom. Smejal se je, če mu v šoli ni znala, in smejal se je, ako mu je vedela odgovoriti. Pri konferenci jo je pa grajal. Zato se je tega njegovega smeha skozi čiste zobe resno bala.

Nocoj pa je bila nekako pomirjena in vesela, da gospod profesor ni nič rekel, ker jo je dobil v kavarni. Razgovarjali so se o marsičem. Profesor je sedel njej nasproti in se zrcalil v njenih velikih očeh. Včasih mu jih je zaprla in sramežljivo povesila. In on se je spet nasmejal. Temu nasmehu

je bilo mogoče priti do dna. Profesorju je ugajala. Na svileni obleki s kratkimi rokavi ji je visel okrog vratu zlat križec, ki se je z njim v zadregi poigravala. Včasih je s prikupnim tresljajem vrgla nazaj svoje trajno skodrane lase kakor žrebica svojo gosto grivo. Profesor je izvlekel iz žepa papirnato škatlico in jo pomolil učiteljici. »Izvolite cigareto?« Tudi Jasni. Toda ona ni vzela, ker si ni drznila. Ko bi ji ponudil kdo drugi, bi si jo zdaj dala prižgati, kakor to store mnoge dame. Angela ni bila kadilka.

Mrk z lučjo je javil začetek spreda. Nastopile so plesalke. Nekaj točk je izzvalo ploskanje. Profesor Jančič se ni maral okreniti. Zrl je rajši Jasno kakor tiste razgaljene in namazane ženske. Le redkokdaj se je zaobrnil, zlasti ob Jasninem navdušenju: »Glejte, gospod profesor!«

Jasno je bilo skoraj sram, vendar se ji je zdelo kar se da lepo. Saj kaj takega še ni videla, da bi se ženska tako razkazovala ljudem. Profesor je menil, da mu je takšna neokusnost zoprna. Potlej se je Jasna malodane bala zameriti profesorju, zato je zrla na

oder le zbočki. Zabavala se je pa prav od srca, ko je glumač s svojimi burkami počenjal nemogoče reči: govoril je iz trebuha, posnema glasove raznih živali, s privihanimi rokavi je čudodelno pomnožil robček v brez števila pestrobarvnih rutic, ki so mu slednjič zaplahutale v rokah kot narodna trobojnica. Za Jasno je bil ta mož čudodelnik. Ni in ni mogla verjeti, da bi bil rokokhitre.

Priredili so plesišče. Godba je zavrnila tango. Nekaj parov se ji je vdal. Jasna se je še bolj razvedrila. Zahotelo se je tudi njej plesa. Toda tu je gospod profesor. Oh, da je prav sem moral prizijaliti!

Gospodično Angelo je povprašal, ali zna plesati. Žal ni znala. Ze čisto to svojo nevednost obžalovala. Včasih je sicer poizkusila, a to je bilo v vaški krčmi. Tu je vse kaj drugega. Valčka, ki ji malo gre, sploh niso igrali, angleškega pa ni znala. To je bilo za profesorja Jančiča kakor nalašč. Angela mu zaradi svoje male postave ni bila všeč in prestara se mu je zdelo. V njej ni bilo pravega življenja. To je kipel tem bujneje v Jasni. Kar na zu-

naj se ji je poznalo. Nemirno se je presedala in se pritaženo pozibavala v taktu. Profesorju je razodela, kako so jih sestre v samostanu učile v predpustu plesati. Profesorju ni bilo neznan, da so se celo pred uro vadile plesati v razredu. Jasna je bila zmerom med njimi.

Profesor jo je še prej prekinil z vprašanjem, kdaj odhaja njen vlak. Čisto sta z učiteljico Angelo pozabili na to. Kdo bi se pa domislil?

Po polnoči se je kavarna po malem izpraznila. Tedaj je profesor Jančič prosil svojo učenko za ples. Zdelo se mu je varneje. Najbolj na varnem se je pa počutila Jasna. Z njo je plesal sam profesor. Ta se je zagovarjal sam pred sabo, češ da ji mora izpolniti njeno skrivno upanje. Pri plesu se je Jasna dobro obnesla. Držala se je z glavo pokonci, mehka v rokah in gibih, da je bilo veselje z njo plesati. To je bil priznal sam profesor, ki se je udeležil že mnogih plesnih tečajev.

Profesor je preizkušal njeno okretnost, dokler niso godci pospravili svojih glasbil. Jasna je plesala prvič, in to s svojim profesorjem. Posloviili so se pri Angelinem začasnem stanovanju.

Po velikonočnih počitnicah se je kmalu razcvetel maj. Jasna je bila vsa nesrečna ob knjigi. Profesorji so se kosali v sitnosti. Učiti se je morala za popravni izpit iz francoščine. Prav v tem predmetu se ga je najmanj nadejala. Zaupala je profesorju, ki je bil tako sladek tisti večer, preden je odšla na počitnice. Zato se tudi ni tako pripravljala zanj, kakor v drugih predmetih, kjer ji je pretila nevarnost. Gospod profesor se je nekaj izgovarjal,

češ da ji hoče samo dobro, da ga ne bo polomila pri mali maturi v njegovem predmetu. A kljub temu je bila nad njim razočarana. Njeno prvo razočaranje nad moškim. V šoli je bil ves čas pouka tja do petnajstega majnika hudo sirov. Kričal je nad njo, če se je zmotila v čitanju, vedno jo je imel pred tablo in jo izpraševal vse do potankosti, kakor da jo je namenoma mučil. Naslajal se je ob njenih solzah. A ni ga mogla omehčati. Naravnost užival je, ko je drhtela od strahu pred njim. Zdelo se ji je, da postopa z njo tako kruto, ker se ji drugače ne more približati. Kakor da se maščuje nad njo s tem svojim večnim izpraševanjem in zdaj jo je pritegnil nase še s popravno izkušnjo. »Morda me pa ljubi?« si je izkušala Jasna včasih domišljati. »Tako me prodira, da trepečem pred njegovimi očmi.«

V tej zavesti je stopila predenj pri popravnem izpitu, da ji ni upadlo srce. Nasmejale se ji je in ji izbral lekcijo, ki jo je najmanj znala. S svojimi pronicajočimi očmi ji je videl nabrže v dušo. Kako bi ji mogel prav to zadati, kar je komaj z njegovo pomočjo spravila skupaj. Ko je čakala na uspeh, se je tresla kakor šiba na vodi in obljubila majski Kraljici voščeno svečo. Profesor jo je pripustil k mali maturi. In kakor da bi se še enkrat rad z njo sestal, saj drugačnega sestanka se ji ni upal napovedati, ji je dal popravni izpit v jeseni.

Jasna bi bila storila vse, celo pokleknila bi bila predenj, toda profesor je bil neizprosni. Imel jo je pač rad, a ona ga je za njegovo ljubezen iz dna srca zasovražila.

MADAME SANS-GENE

Morda si letos videl v gledališču ta umotvor, ki bi ga poslovenil »Gospa Karpodomače«. To je vzdevek za Marijo Terezijo Figueur, rojeno 1.1774. v Talmayju (Côte d'Or). Kot sirota z 9 leti je stopila v bataljon topničarjev, ki so ga stvorili rojalisti in mu je poveljeval nje stric in varuh, Joseph Viard. Vprav v trenutku, ko je sprožila top, so je republikanci ujeli. Vendar je bila s sorodnikom vred pomiloščena, ker je stopila v legijo Alobrogov. Malo pozneje se je udeležila pri oblegi Toulona, znanega vam iz Ciglerjeve povesti »Sreča v nesreči«. Z majorjem Bonapartom je imela neke neprilike, šla v Italijo in se borila na jugu z »Barbetic«.

Spomladi 1801. je prispela v Chalou-sur-Saône in bila sprejeta pri županu Brolyeu-

ju, kjer je stanovala leto dni. Stočnik Jean Verrier je pred par leti izročil Zgodovinskemu društvu spričevalo z dne 14. žetnika (messidor) leta X., kjer je naša naslovnica označena kot »priporočljiva vsem dobrim državljanom radi svoje vojaške službe in po svojem poštenem, vzornem vedenju.« Ko se je vrnila v Pariz, se je »črnuh« (moricaud, tako je bila nazvala Korsičana v Toulonu) zanimal za vrlo vojačico ter jo hotel dodeliti svoji ženi Jožefini, toda bila je preveč neodvisna in se je rajši povrnila k polku. Udeležila se je pohodov 1805 in 1806 kakor tudi borbe v Španiji, kjer je padla v roke protivniku v Burgosu. V Angliji je ostala do 1814. Naposled se je oženila s Klementom Sotterjem, vojaškim dosluženecem kakor ona. Dne 4. januarja 1861. je preminila v zavetšču v Bayle. A. D.

NAŠA NARODNA KUHINJA

(VPRASANJE PRAVILNE PREHRANE)

GASTRONOMICUS

Opredelitev, da kuhinja ni nič drugega kot delavnica za predelavo oziroma pripravo ljudske hrane, je napotila današnje higienike, ekonomike in celo politike, da so posegli v to področje in pokazali, da jim ni vseeno, kaj devljejo državljani v loncu, kaj, kako in kje kuhajo, jedo in pijejo.

Kot prva misel jih vodi fizična moč, biološki razvoj naroda, drugi razlog bi bil gospodarsko-politični in šele na zadnjem mestu izboljšanje okusa.

Dva vzgleda, Francija in Nemčija, sta najbolj značilna, na kakšen različen način rešujejo države to vprašanje.

Francoski meščan in kmet je razvajen, njegov obed mora biti raznolik in obilen, vsaj tu mora biti zadovoljen. Že navaden čistilec kanalov, če je pravi Francoz, ne zanemara tega užitka. V najbolj umazanem okolju si pregrene prtič, razloži po njem jedajočo, pijačo in jedilno orodje ter uganja med jedjo nekakšne ceremonije. Francoz je, kar mu prija in si ne pusti kratiti te svobode. Kakšno čast izkazujejo gurmanskim užitkom, nam ponazoruje obred vsakoletne »kraljevske poroke« roquefortskega sira z burgundsko vinskimi kapljicami. Gastronomski zavod, čigar član je tudi znani minister E. Herriot, izdaja oklice na konsumente, s katerimi hoče po svojih dognanjih voditi ljudski okus, kakovost hrane, urejevati tržne cene in dvigniti domačo proizvodnjo in potrošnjo. Vpliv zavoda je tako močan, da je dosegel naredbo, po kateri dobijo vojaki na dan po pol litra vina, ki ga ima Francija v izobilju. Omembe vredni so »propagandni obedi« izvedencev, kjer se favorizira odlična tradicionalna kuhinja posameznih okrajev, kopuni, gomoljke, ribe, povrtine, sadje, jagnjetina, šampanjec, sir... Spretna zamisel je bila tudi jedilni spored obeda na čast angleški kraljevski dvojici v Versailleskem gradu ob priliki njenega poseta v Franciji.

Nemčija, ki ima posebno ministrstvo za prehrano, se nam kaže v popolnoma drugi luči. Razvoj prehrane skuša preokreniti z daljnosežnimi ukrepi, ki se tičejo vseh stanov. Da ne bi bila

narodno-gospodarsko objasnitev v Berlinu izpeljal s pomočjo predavanj, lepakov, navodil in receptov, naglo spremembo v sistemu ljudske prehrane in dosegel precejšen uspeh. Pri vsem tem delu se odbor zaveda posledic napačne prehrane, zato skuša prilagoditi potrošnjo posameznih hranil v takem sorazmerju, ki bi skupaj dalo vsoto vseh za zdravo telo in krepak zarod nenadomestljivih snovi. Izsledki vitaminov, dopolnil, in sploh vsa odkritja moderne prehranitvene znanosti so soudeležena pri izvajanju tega programa. Jejto ribe, pomeni obenem plodite sel Konsum rib se je dvignil od 594.000 ton v letu 1936 na 830.000 ton v letu 1936, torej v dveh letih za 236.000 ton! Tako bi lahko navedli še druge uspehe njihovega prizadevanja. Povrtine prodajajo največ v konzervah, vložene so tako, da niso okvarjeni vitamini. Hrana v konzervah je prikladna za prevoz, se ne pokvari in tudi strupeni plini ji ne morejo do živnega, pa še nekaj, prazne škatle romajo nazaj, odkoder so prišle, noben predmet ne gre v zgubo. Uživajo presno sadje, kar je manjvrednega in nagnitega predelajo v marmelado in sadne sokove. Da nisi v zmedbi, kaj bi z marmelado, ti stisnejo v roke knjižico »O marmeladi« z recepti za razna jedila od juhe naprej. Slovenec, ki je bil nedavno zaposlen kot kuhar v večjem letoviščarskem hotelskem podjetju v Nemčiji, se ni mogel dovolj načuditi skrajni racionalizaciji. V pomivalnici umazanega posodja se na vodi naplavljeni tofšča posnema in zbira za tovarno mila. Ni res, da Nemci stradajo, nasprotno, povprečje ljudske prehrane je tamkaj precej višje kot po mnogih, predvsem pasivnih krajih Jugoslavije.

Ko na eni strani vidimo bogat jedilni list z vsemi kulinaričnimi domislecki in vzpodbudni »Gastronomski zavod« ter se nam na drugi strani prikazujejo nove metode ljudske prehrane z zavidljivo organizacijo, se nam zastavlja vprašanje: Kaj pa pri nas?

Pri nas skušamo korakati vzporedno z ljudskimi potrebami. Le prepogosto se opažajo prevelike razlike v načinu prehrane, cenah živil, med našimi potrebami in tistimi med mogočimi.

nimi kraji. Največ je temu vzrok neurejen trg. Izvoz zemeljskih proizvodov je z raznimi pravilniki in privilegiji dokaj na višini (Urad za pospeševanje vnanje trgovine, Prizad), notranji izvoz ter zamenjava blaga pa brez prave smotrne ureditve in ciljev. Zasebna trgovska dejavnost le deloma izpopolnjuje vrzeli in vrši, logično, le za svoj predmet potrebno reklamo in hranilno razlago (n. pr. Pekatete, Zika). Propaganda posameznih ustanov in organizacij (Kmetijske družbe, Higienškega zavoda, Zveze gospodinj, raznih mlekarških, sadjarskih in čebelarških združenj) je prešibka ter se sploh brez obče podpore njen dober namen ne more uveljaviti. Ker ni nobenega višjega pregleda in smernic, nastaja včasih tu in tam nerazumljivo pomanjkanje živil, ki drugod ostaja n. pr. mleko, jajca, maslo, zelenjava. V mlekarnah ne dobiš medu, jogurta, včasih pa je v zalogi samo mleko za stalne odjemalce. Žal, se najde tudi tak prodajalec, ki mu ni mar zadovoljiti povprašujočo javnost, nevednost in lenoba ga odvrata, da bi uvajal nov živilski predmet.

Aprovizacija naših turističnih krajev je poglavje zase, ki povzroča nemalo skrbi in zgube našim hotelirjem in gostilničarjem. Ravno ta narodnogospodarska panoga je največ zainteresirana na pravični ureditvi problema prehrane, zaradi katerega močno trpi naš tujski promet.

Stanje v danem vprašanju na našem podeželju stopa že v odločilno stopnjo. Ali vemo, za koliko smo zdrknili nazaj? Vprašajmo naše kmečke žene in dekleta, koliko znanja jim je ostalo od babic in prababic, niti slutijo ne,

kakšna je bila poprej domača kuhinja. Dokaze boljše prehrane najdemo v starih urbarjih, kjer so zabeležene datjatve kot ribe, divjačina, pastete, pogarče, sadne žolice in sokovi, posušeno sadje, sočivje, siri, kopuni, ista jedila, kot jih ima še danes na mizi francoski kmet. Tudi kuharske bukve V. Vodnika bi bile nekakšen dokaz, pa saj nam ni treba segati tako daleč nazaj. Danes so kmečki pridelki večinoma namenjeni za prodajo. Res mnogo store naši kmetijski strokovnjaki za izboljšanje in razmnožitev raznih pridelkov, žal ni tega opaziti tudi na kmečkih mizah. Mnogokrat je dobra hrana družine celo na bogatih kmetijah zadnja briga. Ponekod otepajo otroci dan za dnevno isto jed, zdravniki in učitelji na deželi vedo marsikaj povedati o trebuhih-krompirjevcih in drugih telesnih in duševnih okvarah, ki se bodo pokazale šele v bodočih generacijah. Nepravilno hranjen človek ni in ne bo uspeval, vedno ga spremljajo bolezni. Nepoučen človek se čudi stasitemu Črnogorcu ali Dalmatincu, češ kakšen junak, pa kako malo in slabo je! Čebula, česenj, sir, ribe, olivno olje, redkve, zelenjava, jajca, smokve so stvari, ki jih uživa (pije le malo vina z vodo, da si gasi žejo). Povsem male količine teh živil vsebujejo toliko redilnih snovi kot velike skledje močnika, žgancev, repe ali krompirja. Tudi on opeša, če mu zmanjka prgišče navedenih živil.

Naš industrijski delavec naglo hira zaradi slabe, nepravilne hrane. Truden in lačen si napolni želodec s čemerkoli, mnogokrat s samo vodo, ali, še obupneje, z vinom.

D a l j e

OZDRAVITEV GOBAVIH NA OTOKIH FIDŽI

Na svojem polletnem obisku v bolnici za gobavce na Makogaju je zdravnik načelnik kolenije potrdil, da je ozdravelo 20 gobavih. Spomladi 1937. je zabeležil 9 popolnih ozdravljenj, torej znaša celokupno število trajnih uspehov 29. Med bivšimi okuženimi so bili mnogi le na lahno prizadeti ter so bivali na Makogaju šele okoli tri leta. Ena izlečitev pa je vendar nenavadna: gre za Indijca, ki je preživel osem let na Makogaju in zadnje čase deloval kot pomožni bolničar v zavodu. Spricho svojega posla je bil stalno v stiku z najnevarnejšimi primeri. Navzlic temu se ga zlo ni več lotilo, marveč je dodobra okreval. nk

M A V R I C A

L KOSTIAL

Pojav pisanega loka na nebu po dežju je vzbudil pri raznih narodih razne bajne predstave. Zato se nam zdijo imena mavrice bolj ali manj poetična.

V slovenščini imamo nazive: mavra, mavrica = pisana, večbarvna stvar; pas božji (v Beli krajini; gl. Šašelj, Bisernice, sv. L., str. 284.), božji lok (okrog št. Petra pri Gorici), božji stol[ec], stolček v Kobaridu, Beli krajini in na Štaj., božji rog v Slov. goricah; sv. Marije pasec okoli Varaždina, Marije divice podjas (= pas) v Prekmurju, nebeški lok na Koroškem, rožec, rog sv. Petra v Prekmurju; pijavka na Kor., češ da pije vodo iz studencev; vedrnicja okrog Gorice, češ da mavrica izdri, t. j. da dela lepo vreme (Erjavec, Iz potne torbe); trakača (Dalmatin v 16., Kastelec v 17. stol.). Nerazumljiv mi je štajerski naziv požrē (če ni od požreti = popiti?) — Pozabljen je pa pri nas občeslovanski izraz dōga, prvotno = lok. — V srbohrvaščini sta poleg naziva duga še božji pas in trakuca (na zahodu). Bolgar pravi dīgā, Čeh duha, Slovak dūha, Rus (v narečju) dugā, Ukrajinec duhā, Poljak samo v dialektu daga, dēga, v knjižnem jeziku pa tēca. Rusi imajo zloženko rāduga iz rāj-duga = rajski lok; v pesniškem jeziku tudi nebeškauga dugā = nebeški lok; Belorusi vesolka, vesjolka, češ da naznanja veselje po dežju. Malorusi (Rusini, Ukrajinci) veselka, rādūha, krāsja (radi lepih barv) in rumunsko izposojenka kurkubē[ta], korkobēc.

Litovci pravijo mavrici klpinis dangans = nebeški lok; dangans šlota = nebeška metla; linksmine (od linksmas = vesel) = vesela (lahko pa tudi od linksminti = tolažiti, torej = tolažilka); Laumės juosta = Laumin pas (Laume je boginja nebesne vlage); vaivo-rykšte, oro-rykšte = zračna šiba, Latiši pa: deva josta = božji pasec in varra vaksne (vīksne) = mogočni brest. — Cigansko je kuštik = pas.

Starogrški naziv Iris razlagata Jacobsohn in Bechtel iz veisis = lok, krog. — Nova grščina pa ima doksāri tu uranū t. j. nebesni lok. Rimljani so imenovali mavrico arcus = lok (Ciceron, Enij, Plinij i. dr.); Vergilij (Georgika I, 380) piše: blbit ingens arcus (velikanski lok pije). Navadno je pa bil pridejan kak pridevnik: arcus pluvius = deževni lok (Horacij, Tibul), a. caelestis = nebesni lok (Plinij, Suetonij), a. purpureus = škrlatni lok (Propertij), a. imbrifer = lok, ki prinaša dež. Rimljan je menil, da mavrica kakor morskā goba pije vodo (tako Plaut, Curculio I., 2. 41). Tudi grško ime Iris se je rabilo v latinsčini (Seneka v Questiones naturales I. dr.) — Rumuni pravijo

¹ Ljudska primerjava je (o pijancu): »vedno pije — kakor božja mavra«.

curcu-bén (to je po Puškariju iz lat. circus blbit = »krog pije«) in arc-in-ceru = lok na nebu; Furlani arc di san Marc = lok sv. Marka (zaščitnika beneške republike); Katalanci ase san Martin = »osel sv. Martina« (popačeno iz arc = lok); Portugalsci arco da velha = starkin lok (zakaj?) in arco chuvoso = deževni lok; Ladinci na Tirolskem arc be[v]judo, a. bevando, argo bando, arca buan, v Gredenski dolini ega (= voda) bruanda (Musafia je mislil, da tiči v teh izrazih glagol bibere, češ: mavrica pije).

Knjižna italijanščina ima: arco celeste »nebesni lok«, a. baleno (romani domnevajo, da je drugi del beseda baleno = blisk, strela, oz. balenare = gugati se, bliskati se). Logudorski (na Sardiniji) kirkuvronđa = krog listja, (?), kampiondski (na istem otoku) čirku e sole = sončni krog, čirku-olja = krog listja (?), v Abrucih arke-vinie, avene = Venerin lok; arke-vérđzene = lok device [Marije], ark-en-dzere-rene = lok v jasnem; sicilijanski arco de Noé = Noetov lok, na Sardiniji tudi arku de donnodu = lok gospoda Boga, okoli Parme arc baléster = muhasti lok; beneški in istrski ark-um-bé (po Musafiji = »lepi lok«, po drugih = lok, ki pije). Okoli Aquile pravijo na kratko arku = lok, drugod arco pivoso = deževni lok, v Reggio (prov. Emiglia) ar-dagno (iz arcus pedaneus = lok na vzožju [neba], Val di Non arco di sera = večerni lok, a. di mattina = jutrnji lok; ob gor Renu ark in čel = lok na nebu, a. de san Martin = lok sv. Martina.

Knjižna francoščina ima arc-en-ciel »lok na nebu«; lorenski (lotrinški) dialekt courroie [de] S. Léonard, drugod e. S. Marc, S. Jean = jermen v. Lenarta, Marka, Janeza; couronne de S. Bernard = venec sv. B., arc S. Martin, S. Michael, S. Jean = lok sv. M. itd.; okrog Namura erdjé = božji lok; v vzhodnih dialektih pravijo raie (roue) de S. Barnabas, S. Martin, S. Jean = proga (odn. kolo) sv. B. itd.; v franc. švicar[ci] de liton, er-liton, -lutron, co-litron = hudičev lok (liton, niton iz Nep-tunus = hudič); ar-boé = lok, ki pije; v južni Franciji ark-ana, rek-ana (uganka); okoli Aveyrona se govori bel = lepa stvar; v Belgiji in sev. Franciji porte du paradis = rajska vrata; p. S. Nikolas, S. Jacques, S. Jean = vrata sv. Miklavža, Jakoba, Janeza. Provansalski arc lou bel = lepi lok.

Albanci (škipetarji, Arnavti) imajo izredno mnogo (in prav originalnih) nazivov: brez-i i Perendis = božji pas; ark-una e ciell = lok na nebu; šok[a] e zonjas, zois = pas device [Marije]; voj e uthull = olje in očet; kulubër, kolombar = kolobar, obroč; etimološke razlage še čakajo izrazi ylliver e (libë, lylyvër, dhilber).

Jako starinski so germanski nazivi: staroislandski bif-röst = trepetajoča proga (pot); as-brū = most bogov; regenbodhi = sel dežja; danski in norv. regn-bue = deževni lok; anglosaški regn-boga (isto), in acur-boga = lok po plohi; angleški rain-

bow, starovisokonemški regan-bogo, novo-visokonemški Regenbogen = dež. lok; staroslaški osna-brugga = most bogov; holandski (nizozemski, flamski) water-boog = vodeni lok. V južnonemških dialektih se govori himl-rink = nebesni obroč, sunnarink = sončni obroč, himl-biile = nebesni cvet; wetter-mal = vremensko znamenje.

V sanskrtu se pravi mavrici indradhanuš = lok boga Indra; indra-yudha = Indrovo orodje; devayas-panthas = pot bogov. — V stari arabščini je kaus Kozah = lok[boga dežja]Kozah; v novi arabščini popačeno kaus il kazah = lok oblakov, a tudi: halaim-i sema = nebesno znamenje.

Madžari pravijo szivárvány = tisti, ki sesa; ég-ly = nebesni lok; kegyelet = ljubezen do roditeljev in spoštovanje do pračedov; bába-bukra = babica (baba), stoječa na robu[neba].

Finski izrazi so: talvan-kaari = nebesni lok, vesi-k. = vodeni lok, sateen-k. in ukon-k. = deževni lok. Esti imajo za mavrico naziv, ki pomeni »srp boga gromovnika«.

Osmani so vzeli svoj naziv elejím sama iz arabščine.

SLOVENSKI UNANIMIZEM

Kolektiv je danes beseda besed, vse o njem debatira, modruje, a človek kot nikdar osamljen vzdihuje in išče za srečo sled.

Ta Lovrenčičeva kitica stoji pod naslovom Spor s časom v DS 1938, 273. Isti mesečnik poroča, da je Družba sv. Mohorja v Gorici izdala: Narte Velikonja »Besede«, kjer pisec obravnava občestvo vasi.

Občestvo se mi vidi soznačnica za kolektiv ali unanizem. Unanizem je književan pokret v Franciji, dežel nešteti »izmov«. Njegov ideolog je Louis Fari-goule, s pisateljskim imenom Jules Romains (rojen 1885.), ki je objavil pesmi, drame, romane, kritike. Odrska dela: Donogoo Tonka, Pojeduh sanj, Dr. Knock, Diktator. Niz romanov z naslovom: Ljudje dobre volje.

V predgovoru pesniške zbirke La vie unanime (Enodušno življenje, 1908) je opredelil svojo strujo. Gre za nauk o nezavisnem, samostojnem življenju skupin, ki posrkajo, posebaj vase poedince. Usoda posameznika ne stoji v ospredju, pač pa delovanje množic. V popolni skupnosti z drugimi človek šele zaživi. Unanizem seveda posameznika ne izgubi panteistično v celoti, marveč počlovečuje ter individuali-

zira celoto. Mistika občine se izvaja nekaj iz francoske sociologije (Gabriel de Tarde trdi: duša človeške skupine = posnemanje), nekaj pa iz Bergsonovega vitalizma. Precej negativno ocenjuje to strujo Florian-Parmentier, Histoire des Lettres françaises (1885—1914). Pri nas jo omenja Južničeva Franc. čitanka VII. in Sušnikov Pregled, kjer so navedeni pristaši: Duhamel, Valéry Larbaud (ti 2 imeni pomotoma ločeni z vejico) itd.

Umotvori unanizem so često »romani-roke« (roman-fleuve). Taka reka je tudi Matičičeva epopeja, Živi izviri (Ljubljana, 1937, samozaložba). Tu se razpieta usoda vsega naroda, in sicer od prihoda v takrat vspetele, neobdelane pokrajine pa do naših dni. Kolektiv nastopa namesto glavnega junaka. Tako lahko rečemo, da je ta zajetna pripoved primer slovenskega unanizma.

Uvodna poglavja, ki obravnavajo oddaljene, v meglico zavite čase in čine, so še najbolj prikupna in privlačna. Nova doba je — gotovo iz ozirov na cenzuro — močno zastrita. Domačini bodo že razumeli, za kaj gre. Tuja pa bo ozračje begalo. Nekateri prizori so kar pretresljivi. Poglejmo, kako znajo krvniki Brjanov trpinčiti podjarmljeni rod.

Tineta imajo v mali čumnati. Ubrano udarjajo akordi brenkala in »Temni« objema golo belo polt. Ima li fant dekleta? —, šepeče Temni in njegova roka otipava bele prsti. Ima morda celo nevesto? Jo ima rad? Jo bo kdaj vzel? Temna roka boža niže in niže belo polt in godba igra kar mikavno. — Če bo nevesto vzel, potem se treba pač močno okrečiti. . . In temna roka dotiplje, prsti se krčijo — in temna roka silovito stisne. . . »Joo!« Krčevit krik iztisne Tine iz sebe, oči mu izbuhnejo od groze in bolečine, ves život mu strahotno zatriplje in kakor mrtev zdrhne na kolena (310).

1300 let obsega dejanje živih izvirov. Vrši se — po raznih znakih sodeč — nekje na Notranjskem. Pisatelj je hotel pokazati tudi govorigo naših pračedov, vendar za to nalogo bi bil komaj sposoben kak slavist z univerze. Matičičeva stara slovenščina pa mi zveni kaj dvomljivo. Samo nekaj pomislov: Svaruže, prav Svarože, dobujem (dobrojem), venčnoje (brez nosnika), vladati čerez (predlog že ni v redu, na mestu bi bil sam orodnik) itd.

Toda te malenkosti ne bodo motile prepričanega bralca, kakršnih bi gosti zasužila ta domorodna, s srčno krvjo pisana knjiga.

Ivan Matičič, ki je doslej objavil dela: Na krvavih poljanah, Pod jarmom, Na mrtvi straži, Moč zemlje, se je globoko zajedel v rodna tla. »Živi viri« — to so mu polja. Iz živih virov na splošno zajema tudi govorigo. Cela vrsta izrazov pride prej ali slej v novi Pletersnikov slovar. Nekateri so kaj slikoviti: jelen se je zakošatil iz gošče (22), plesi: drsaj, zibaj, poskok (104), itd. Tu pa tam naletiš narečno obliko: drabščina = drabščina (27), mrjasec (34),

Iz »elkarskih« krogov poteka zibelj (97); pridevnik: ječmen-ov je zaplodil napačno tvorbo: prosen(ov), dvojno obrazilo kaže tudi lanen(ast). Prilastek majhen ali mali naj se dodaja le takim samostalnikom, ki morejo privzeti atribut veliki, torej ne: mala srnica (410), saj se ne sme reči: velika srnica. Ali ne bi šlo v leposlovju brez germanizmov: izgledati, gvant? Z Ramovž-Breznikovim Pravopisom se ne sklada nesklonljivost pridevnika: v Prapreč dolu (331), za Skabreč hribom (411). Kje je neki naš avtor dobil svojo ligurščino, na gosto posejano med besedilo? Morda tam, kjer pater škrabec evaližo.

Anton Debeljak

FOTOAMATER

Pozno poletje in jesen

sta zelo pripravi letni dobi za snemanje v gozdu. Fotografije gozdnih notranjščin so zato tako težke, ker zmešnjava vej in listja na ploski ravnini slike ne pride prav do izraza. Je pa, kakor ugotavlja zadnja številka »Galerije«, zelo enostaven pripomoček, da dosežemo dobre posnetke gozdov. Poskrbeti je treba za nekaj »zračne perspektive«, ki nam loči veje in debla drugega od drugega. Toda samo neka posebna vrsta lahke megle je pripravna za to. Navadno vlažno ozračje ne zadostuje, kajti njegov učinek je na kratke razdalje v gozdu premajhen. Močna megla pa tudi ni pravo, ker nam spremeni naslov »Gozd« prav gotovo v naslov »Megla v gozdu«.

Najbolj primerno, lahko meglo dobimo v zgodnjih jutranjih urah mesecev septembra in oktobra, približno ob sončnem vzhodu. Kdor hoče napraviti res lepe gozdne posnetke, mu ne sme biti nerodno vstati zelo zgodaj, da pride ob pravem času na pravi kraj. In potem tudi ne sme postati nestrpen, če nekega določenega dne ni prave megle. Česar ni danes, bo jutri ali pojutrišnjem.

Zapomniti si je treba tudi dve pravili:

1. Za takšne posnetke ne smeš uporabljati prehudega filtra, ta nam namreč najbolj nežno zamegljenost gotovo uniči.

2. Tudi preosvetliti ne smeš, kajti potem se megla prerada spremeni v belo steno brez vsake risbe.

Za posnetke iz vlaka

1. Pri snemanju iz drvečega vlaka se nikamor ne naslanjaj in roke s kamero nika-

mor ne opri. Stati moraš prosto in »loviti« stresljaje z mehkiimi koleni.

2. Posnetek napravimo v trenutku, ko je brzovarni drog zletel baš mimo, kajti če ga napravimo trenutek prej ali pozneje nam utegnejo ti drogi napraviti v dobesednem pomenu črto skozi sliko.

3. Snemati moramo v ostrem kotu od smeri vožnje. Pri snemanju v pravem kotu mora biti osvetlitev dosti krajša in v tem primeru utegne biti prekratka in vendar nimamo nobenega jamstva, da bi ne bilo ospredje neostro. Ospredje pa je posebno važno, ker so podrobnosti v ozadju premajne, da bi mogle same zase dati dobro sliko. Fotografiranje v pravem kotu na smer vožnje je le tedaj primerno, če stopimo nekoliko korakov od okna in posnemamo tudi kos oddelka, najbolje z živo štafažo. V tem primeru se ospredje pokrajine nadomesti z boljšim. V tem primeru pa tudi lahko bolj zaslonimo in dalj časa eksponiramo, da dobimo ospredje in daljavo ostro. Povprečno nam zadostuje potem 1/50 sek.

4. Posnetki iz drvečega vlaka so kakor sploh vsi posnetki okrog železnice prepovedani, zato pozor! Ta sijajna prepoved se naslanja na staro cesarsko odredbo iz sredine preteklega stoletja, ki jo vleče birokratizem v nove čase kakor stare, posvedrane copate. Birokratizmu se niti ne sanja, da so takšne odredbe v dobi malih kamer in skrajno občutljivih emulzij enostavno smešne.

Za snemanje cvetov na prostem

so najbolj pripravne zgodnje jutranje ure, ker tedaj običajno ni vetra in je tudi svetloba zavoljo nizkega sonca najugodnejša. Nežni otenki v svetlih cvetih se v visokem soncu popolnoma izgube in svetlobe postanejo kredaste. Iz tega sledi samo po sebi, da se moramo pri snemanju cvetov izogibati tudi predolgim osvetlitvam. A tudi prekratke ekspozicije niso umestne, ker dobimo listje pretemno. Pravilna osvetlitev, ki vse to upošteva in mehko razvijanje sta glavna pogoja za dobre posnetke cvetlic. Nadomestek za kopirni okvir

Zadnja številka »Foto-Beobachter« daje kratko navodilo za nadomestek kopirnega okvira na potovanju. Dve stekleni plošči dobiš povsod. Med nju daš negativ in papir in vse skupaj stisneš z dvema napetima trakoma iz gume.

Posnetki se zmajejo v trenutku, ko sprožimo zaklop. Neenakomernost pritiska človeškega prsta je kriva, da so le redki tisti ljudje, ki zmorejo daljši čas nego 1/25 sek. iz roke. Pogostoma pa je potrebna daljša ekspozicija in stojala nimamo. Za takšne primere je dobro prepuustiti sprožitve zaklopa samosprožilcu, ki dela vse bolj zanesljivo nego človeška roka. 1/10 ali 1/5 sek. nam bo tedaj, če držimo aparat z obema rokama in stojimo mirno, uspela brez nadaljnega. Tudi do 1/2 sek. iz »proste roke« pridemo na ta način po kratki vaji.

F I L A T E L I J A

Nove znamke po vsem svetu

JHIND: Znamka Britanske Indije po 5 rupij s sliko kralja Jurija VI. je dobila zdaj tudi pretisk »Jind State«.

JUŽNO ZAPADNA AFRIKA: Z natiskom »Official — Offisiele« je izšla znamka po 1½ pennyja v rjavi barvi.

FRANCIJA: S sliko pesnika Lafontainea je izšla posebna spominska znamka po 55 centimov v zeleni barvi. — Poštna uprava je izdala tudi novo najvišjo vrednoto po 50 frankov v sinji barvi. Na njej je slika Clementa Adera.

RUMUNIJA: Za obletnico, kar je kralj Karol zasedel prestol, je izšla posebna dobrodelna serija znamk v korist rumunskim mladinskim organizacijam. Na znamkah so slike rumunskih vladarjev. Znamka po 25+25 banijev je črna olivna, po 50+50 b. rdeče rjava, po 1+1 lej temno lilasta, po 2+2 l. svetlo zelena, po 3+3 l. lilasto rdeča, po 4+2 l. rdeče oranžna, po 6+2 l. rjavo vijoličasta, po 7.50 l. sivo sinja, po 10 l. sinja, po 16 l. črna zelena, po 20 l. pa opečnata. — Za razstavo »Luna Bucurestilor« je izšla priložnostna znamka po 6+1 l. v rdeči barvi.

RUSIJA: Za obletnico nove sovjetske ustave je izšla serija priložnostnih znamk. Vse znamke so po 20 kopejk, barve pa so: rjavo lilasta, lilasta sinja, svetlo sinja, zeleno sinja, zamolklo rumena, rjavo oranžna, rožasta, rdeča in karminasta, torej deset različnih znamk.

SUDAN: Za letalsko pošto je izšlo nekaj provizorijev. Zelena in črna znamka po 5 milliimov je dobila pretisk 2½ piastra, siva in črna po 3 piastre pretisk 3½ piastra, siva in črna po 3 piastre pretisk 7½ piastra, zeleno sinja in rjava po 5 piastrov pa pretisk 10 piastrov.

SPANSKI MAROKO: Izšla je nova serija znamk za letalsko pošto. Znamka po 3 centimosov je rjava, po 10 c. zelena, po 25 c. rožasta, po 40. c. sinja, po 50 c. karminasta, po 75 c. sinja, po 1 peseto temno rjava, po 1.50 p. temno vijoličasta, po 2 p. vinsko rdeča in po 3 p. črna.

SPANJA: Uporniška vlada je izdala frankovni znamki po 20 centimov (vijoličasto) in 25 c. (rdečo) s sliko Ferdinanda Katoliškega. — Madridska vlada je izdala Cervantesovo znamko po 15 c. v vijoličasti barvi iz leta 1905. s pretiskom »Fiesta del Trabajo — 1 MAYO 1938« in novo vrednostjo 45 centimov oziroma 1 peseto.

SPANIJA: Zaradi prekinjenja kopne zveze med obema deloma vladne Španije je začela vlada pošiljati važnejšo pošto s podmornicami. Zato so izšle tri znamke s sliko Pabla Iglesiasa, in sicer temno sinja po 6 peset, vinsko rdeča po 10 peset in zelena po 15 peset, s pretiskom »Correo Submarino«. — Znamka Rdečega križa po 45

centimosov v rdeči barvi je dobila pretisk »Aereo« ter novo vrednost +3 pesetas« oziroma »+5 pesetas«.

TURCIJA: Doplačilna znamka za zaščito otrok je dobila pretisk »P. Y. S.« in novo vrednost. Služila bo kot doplačilna znamka v korist bolnim poštним uslužbencem. Vrednosti sta: 20 par na 2½ kurusa ter 1 kurus na 2½ k., obe rjavi in rdeči.

GRUGVAJ: Izšle so nove znamke za paketno pošto. Vrednota po 10 c. je rdeča, po 20 c. sinja, po 50 c. pa zelena. — Za letalsko pošto je izšla nova znamka po 62 c. v zeleno sinji barvi.

ZDRUŽENE DRŽAVE: Izšla je nova letalska znamka po 6 centov za ameriški letalski dan. Znamka je sinja in rdeča.

ZDRUŽENE DRŽAVE: Izdani sta bili dve novi spominski znamki. Za 150 letnico ustave je izšla vijoličasta znamka po 3 cente, za 300 letnico naselitve Švedov v Delawaru pa prav tako vijoličasta znamka po 3 cente.

KNJIGE IN REVIJE

Uredništvo je prejelo:

ZDRAVNIŠK: VESTNIK, strokovno glasilo slovenskega zdravništva, leto X., št. 5 priobčuje na uvodnem mestu razpravo primarija dr. Lj. Merčuna o »Novem načinu odpravljanja trakuje«. Avtor članka je slučajno odkril popolnoma novo, neškodljivo sredstvo, ki ga s skoraj 100% uspehom uporabljajo v ljubljanski bolnici in po sanatorijih. Članek je kljub svoji strogo strokovni vsebini pisan tako, da ga z lahkoto razume vsak inteligentnejši laik. Sledi prevod v francoščini pisane disertacije dr. Iv. Peršiča »Testikularna torzija«, Doc. dr. Iv. Matko zaključuje svojo razpravo o »Patogenezi in terapiji oligurije«. V rubriki iz prakse sta prispevka od dr. Vl. Milavca »O infekciji z vaginalno trichomonadom« in dr. Iv. Peršiča o »Anemičnem stanju v kirurgiji«. Dr. Mirko Karlin nadaljuje svoje poročilo o »Maslasi v Ljubljani pred sto leti«. Članek vsebuje tudi nekaj zanimivih ugotovitev kot važnih doneskov k naši kulturni zgodovini. Sledi poročila o razpravah v medicinskih časopisih in knjigah. Posebno bogato je to pot zastopana češka medicinska literatura. Mesečnik, ki ga ureja šef-primarij dr. R. Neubauer, stane celoletno za nezdavnike din 90. Naroča se pri upravi na Golniku.

ZIKA, družinski list, 1. IX. št. 8-9, vsebuje naslednje izvirne prispevke: Joža Lavrenčič »Gorenjski motive«, Anton Ingolič »Prekrižani računice«, Ciril Štebinger »Rubinsko steklo, porcelan in še kaj«, dr. M. Kambič »Brezšrna spekulacija«, nadalje še celo vrsto prevodov in lepih slik, kakor tudi Zdravniško posvetovalnico za otroke in Gospodinjski košček. List urejuje Mirko Pugalj, naroča pa se pri upravi v Ljubljani: Pražarna Zika. Letna naročnina din 25.

NAŠI PSI, ilustrirano strokovno glasilo za vzrejo in vzgojo psov vseh pasem, 1. II. št. 2. Med. vet. dr. Fr. Kovač nadaljuje svoj vsestransko zanimiv članek o »Veterinarsko zdravstvenih razmerah pri nas z ozirom na psae«. Svoja izvajanja končuje z željo, da bi se v Ljubljani kmalu ustanovila tako potrebna veterinarska bolnica, ki ne bo koristila le meščanom, ampak tudi kmečkemu prebivalstvu. Fr. Gorup nadaljuje s svojimi praktičnimi navodili glede psov-pretapačev. List se naroča v Ljubljani, Grablovičeva ul. 8 ter stane na leto din 15.

ILLUSTRIRTE ZEITUNG LEIPZIG št. 4872-4874. Prva številka posvečuje velik del svoje vsebine Švici, v drugi pa je treba predvsem omeniti geopolitičen prispevek o Pamirju. Zanimiv je tudi članek o egiptski policiji. Zadnja številka vsebuje poleg običajnih rubrik ilustriran članek o pesniku Felixu Timmermansu. Lepe so slike iz Perua, Brazilije in Kube, ki kažejo stare španske spomenike v južni Ameriki. Tednik izdaja založba J. J. Weber v Lipskem.

KAKO NASTANE TOLŠČICA

Doslej je večina preiskav presnove pri debelih ljudeh obstojala v tem, da so ljudi stehali ali pa so — kakor je nekoč zasmehljivo dejal neki zdravnik — ugotovili, da je tolst človek težji od suhega. Več skoraž ni bilo mogoče napraviti, kajti točne metode za določitev tolišče v krvi, ki bi mogla povedati kaj več o gibanju masti v telesu, ni bilo. Šele v zadnjih letih so odkrili način za zanesljivo merjenje tolišče v krvi in pokazalo se je, da ni v treznem stanju glede njene količine niti najmanjše razlike med normalnimi in debelimi ljudmi.

Ta problem je pred leti na drug način rešil dunajski docent dr. Raab, ki je na podlagi svojih opazovanj dognal, da nastaja toliščica po določenih oteklinah žleze možganskega podaljška. Z injekcijami preparata, ki ga pridobivajo iz te žleze, pa je dosegel znižanje maščobne količine v krvi. Preparat »pituitrin« ne daje sam tega učinka, temveč neka druga snov, ki je v njem in ki je doslej niso mogli ločiti od njega. Dalj so ji ime »lipotrin«. Ta lipot-

trin učinkuje bržkone iz nekega določenega mesta v žlezi možganskega podaljška, kajti če je to mesto razdejano, ostane injekcija brezuspešna. Šlo je za to, da se dožene način tega učinka. Če daš zdravemu in tolstemu človeku 100 g olivnega olja, se pri obeh popolnoma enako poveča količina maščobe v krvi. Če pa dobe zdravi še omenjeno injekcijo, je porast maščobe zelo majhna, izostane ali pa količina maščobe celo nazaduje.

Drugače učinkuje injekcija pri tolstih ljudeh. Pri polovici poskusnih oseb ni bilo sploh nobenega učinka, pri ostalih pa dosti manjši nego pri normalnih ljudeh. V primerih brez učinka se je pri nekaterih dalo določiti, da so imeli omenjeno mesto v žlezi možganskega podaljška poškodovano, pri drugih pa je bilo sklepati, da jim je to mesto za preparat malo občutljivo.

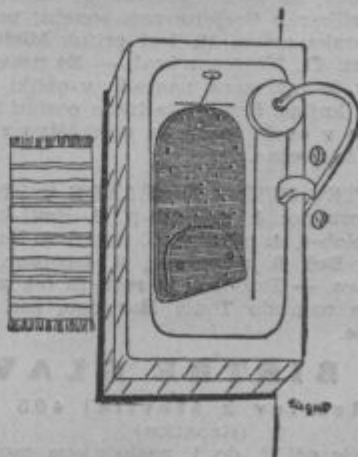
Kakšno vlogo ima ta snov v presnovi? Raab je dognal, da skrbi za to, da se sprejeta maščoba nabere v jetrih, kjer jo drug hormon razkroji. Drugače pride v tkiva in vodi do toliščice.

Nova spoznanja je Raab preizkusil terapevtsko na živalih. Če jih je pustil stradati in jim je potem spet dal polno hrano, je lahko preprečil zopetno porast teže z injekcijo pituitrina. Učinek je torej profilaktičen in bo imel gotovo še velik pomen za zdravljenje toliščice pri ljudeh. Medicus

PRAKTIČNE NOVOTE

Da ne zdrsrneš v kopalni kadi!

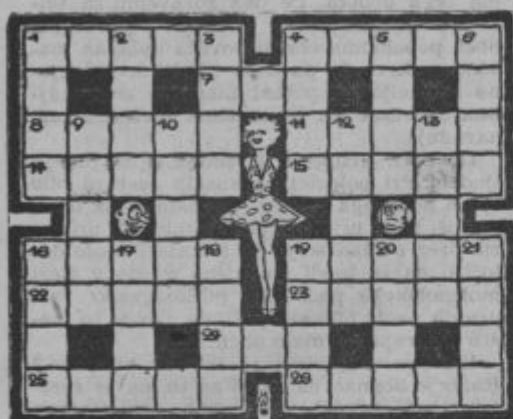
Vsak imetnik kopalnice pozna nevarnost, da mu spodrsne na gladkih tleh kopalne kadi, kadar stopi iz nje. Posebno stare in slabotne osebe so imele od tega že čisto škodo. Zato je obžalovati, da ljudje

praktičnega vložka za kopalno kad proti drsenju še ne poznajo dosti. Ta vložek, ki pokriva dno kopalne kadi, sestoji iz gumaste plošče, ki je na površini hrapava. Spodnja stran vložka ima več »skledic«, ki se vsesajo na dno kopalne kadi, tako da tudi vložek ne more drseti.

KRIŽANKA „BAJADERA“

Pinguis

Vodoravno: 1. ples na odru, 4. premor v otroški igri, 7. ples, rajanje, 8. plamensko društvo, pečina, 11. prevrnjena fotografska kamera, 14. stopaj, koračaj, 15. argetinski narodni ples, 16. rogata domača žival, 19. krinka, naličnica, 22. deležnik od lapati, 23. sloven. priimek, 24. jermen, ki spaja cepec in ročnik; belouška, 25. češki narodni ples, 26. ime portugalskega svetnika.

Navpik: 1. pripadnik prastarega naroda v Španiji, 2. naslovni junak Shakespeareove drame, 3. vez, vezalo, 4. narečna oblika za »zijat« (prepad), 5. gaz, zraku slična snov, 6. srbski narodni ples, 9. rečica na Gorenjskem, 10. plitka posoda za mleko, letva, 12. razcapanec okrnjen spred in zad, 13. razmetana lat. beseda ko-egi (prisilil sem), 16. sedež, počivalnik; klošč, 17. grški slikar v Prešernovem sonetu; poziv, 18. morska trava, 19. levi pritok Mislinje, 20. cent, 21. Mojzesov brat. — Za pravilno rešitev je razpisana nagrada v obliki slovenske knjige. Rešitve je treba poslati najkasneje v enem tednu na uredništvo »Življenja in sveta«.

REŠITEV PTIČJE KRIŽANKE V ŠT. 6.

Vodoravno: 1. pelikan-p, 2. Emil-keba, 3. r-golob-s, 4. osa-Esz, 5. to-sni, 6. ima-ll, 7. Cer-Beč, 8. a-nadra-i, 9. lan-osec, 10. lastavica. — Pravilno je rešil in bil tžreban za nagrado Tonči Hartman, zas. ur., Skoplje.

ZA BISTRE GLAVE

Rešitev k številki 405
(Repatica)

Ker je od 14. do 1. naslednjega meseca samo today 17 dni, če šteje mesec 29 dni, je

moralo biti to v februarju prestopnega leta. Med svetovno vojno pa je bilo takšno leto 1916.

Rešitev k številki 406

(Dva vlaka v nasprotnih smereh)

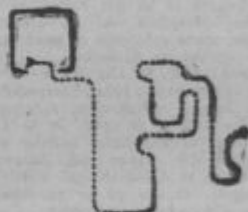
Z obeh vlakov vidimo drugi vlak brzeti z enako navidezno brzino, kajti ta relativna brzina je vsota brzin obeh vlakov.

Rešitev k štev. 407

(Dijak na potovanju)

Potovanje je trajalo 21 dni.

PREKANJENA MISKA

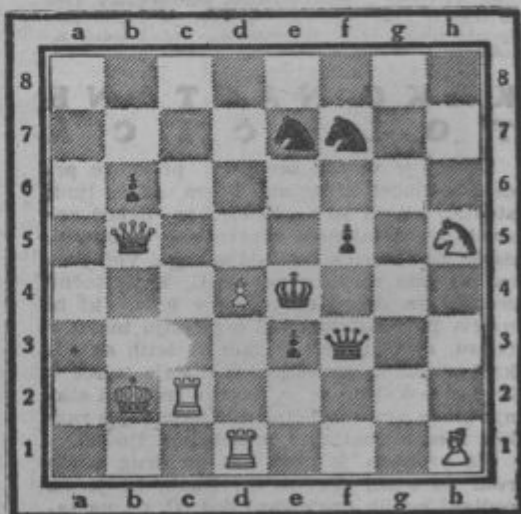

(Rešitev k nalogi v št. 7)

Problem 249

Ugo Lancia (Italija)

Mat v dveh potezah

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ STANKO VIRANT — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI — PREDSTAVNIK FRAN JERAN Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 40 po razpisalnih dostavljeno Din 5.